7

THEMA 7 VAN 9

Inkomensverdeling & herverdeling

Belastingstelsels, de Lorenzcurve en ongelijkheid

6 lessen · rekenopdrachten · examenopgave · eindquiz · antwoordmodel

Werkboek — naam: _____ klas: _____

Les 7.1 — Belastingstelsels

Leerdoel: Je berekent het gemiddelde en marginale belastingtarief en je legt het verschil uit tussen een progressief, proportioneel en degressief stelsel.

Eindtermen: H3.1, H3.2, A2

Waar gaat het om?

In Nederland betaalt iemand met een hoog inkomen niet alleen méér belasting, maar ook een groter deel van zijn inkomen. Dat komt door het belastingstelsel. Er zijn verschillende stelsels mogelijk, en de keuze heeft gevolgen voor de netto-inkomens en de inkomensverschillen (eindtermen H3.1 en H3.2).

Kerntheorie

Gemiddeld en marginaal tarief

gemiddeld tarief = totale belasting / inkomen × 100%

Het **marginale tarief** is het percentage belasting dat je betaalt over je **laatst verdiende euro** . In een schijvenstelsel is dat het tarief van de hoogste schijf waarin je inkomen valt.

Drie soorten stelsels

- **Progressief** : het gemiddelde tarief stijgt als het inkomen stijgt. Hoge inkomens betalen relatief meer.
- **Proportioneel** : het gemiddelde tarief is voor iedereen gelijk (bijvoorbeeld één vast percentage).
- **Degressief** : het gemiddelde tarief daalt als het inkomen stijgt. Lage inkomens betalen relatief meer.

Drie belastingstelsels: belasting en gemiddeld tarief

Bruto-inkomen	Proportioneel (30%)	Progressief (20% tot € 30.000, 45% daarboven)	Degressief (€ 4.000 + 10%)
€ 20.000	€ 6.000 (30%)	€ 4.000 (20%)	€ 6.000 (30%)
€ 40.000	€ 12.000 (30%)	€ 10.500 (26,3%)	€ 8.000 (20%)
€ 80.000	€ 24.000 (30%)	€ 28.500 (35,6%)	€ 12.000 (15%)

Tussen haakjes het gemiddelde tarief (belasting / inkomen). Progressief: het gemiddelde tarief stijgt met het inkomen; proportioneel: blijft gelijk; degressief: daalt. Vereenvoudigd voorbeeld met verzonnen getallen.

Toepassen

Examenvraag: gemiddeld en marginaal tarief (2 punten)

Belasting: 20% tot € 30.000 en 45% daarboven. Bereken voor iemand met € 40.000 het gemiddelde tarief en geef het marginale tarief.

Uitwerking

1. Belasting: 0,20 × 30.000 + 0,45 × 10.000 = 6.000 + 4.500 = € 10.500.

2. Gemiddeld tarief: 10.500 / 40.000 × 100% = 26,3%. Marginaal tarief: 45%.

Antwoord

Het gemiddelde tarief is 26,3% en het marginale tarief 45%.

Veelgemaakte fout

Het hele inkomen tegen het hoogste tarief belasten. In een schijvenstelsel geldt het hoge tarief alleen voor het deel boven de schijfgrens.

Kernbegrippen

Gemiddeld belastingtarief
Totale belasting gedeeld door het inkomen, × 100%.

Marginaal belastingtarief
Het percentage belasting over de laatst verdiende euro.

Progressief stelsel
Het gemiddelde tarief stijgt als het inkomen stijgt.

Proportioneel stelsel
Het gemiddelde tarief is bij elk inkomen gelijk.

Degressief stelsel
Het gemiddelde tarief daalt als het inkomen stijgt.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Laat met de tabel zien welk stelsel progressief, proportioneel en degressief is.

2. In welk stelsel uit de tabel is het verschil in netto-inkomen tussen € 20.000 en € 80.000 het kleinst? Laat het zien.

3. Waarom kan een hoog marginaal tarief een nadeel zijn?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is het verschil tussen het gemiddelde en het marginale belastingtarief?

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Belasting: 20% tot € 30.000, 45% daarboven. Bereken de belasting en het gemiddelde tarief bij € 80.000.

3. Wanneer is een belastingstelsel progressief, proportioneel of degressief?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. Waarom is een accijns op tabak voor de consument vaak degressief?

Les 7.2 — Aftrekposten en heffingskortingen

Leerdoel: Je berekent de belasting met aftrekposten en heffingskortingen en je legt uit wie het meest profiteert van elk.

Eindtermen: H3.2, A2

Waar gaat het om?

Twee mensen met hetzelfde bruto-inkomen kunnen toch verschillend netto overhouden, door **aftrekposten** en **heffingskortingen** . Wie daar het meest van profiteert, hangt af van hoe ze werken (eindterm H3.2).

Kerntheorie

Aftrekpost: vóór de belastingheffing

Een **aftrekpost** mag je aftrekken van je inkomen voordat de belasting wordt berekend. Het belastingvoordeel is **marginaal tarief × aftrekpost** . Wie in een hogere schijf valt, heeft dus meer voordeel. Voorbeeld: de hypotheekrenteaftrek (havo 4, thema 9).

Heffingskorting: ná de belastingheffing

Een **heffingskorting** is een bedrag dat je van de berekende belasting aftrekt. Het voordeel is voor iedereen even groot (zolang je genoeg belasting betaalt), en is dus relatief het grootst voor lage inkomens. Voorbeelden: de algemene heffingskorting en de arbeidskorting.

Aftrekpost of heffingskorting: wat levert € 5.000 aftrek of € 2.000 korting op?

	Marginaal tarief 20%	Marginaal tarief 45%
Aftrekpost van € 5.000 (vóór de belastingheffing)	0,20 × 5.000 = € 1.000 minder belasting	0,45 × 5.000 = € 2.250 minder belasting
Heffingskorting van € 2.000 (ná de belastingheffing)	€ 2.000 minder belasting	€ 2.000 minder belasting

Een aftrekpost levert meer op naarmate het marginale tarief hoger is. Een heffingskorting is voor iedereen even groot (zolang je genoeg belasting betaalt) en dus relatief gunstig voor lage inkomens. Vereenvoudigd voorbeeld met verzonnen getallen.

Stappenplan: belasting berekenen

Stap	Voorbeeld (inkomen € 60.000)
1. Bruto-inkomen	€ 60.000
2. - aftrekposten	- € 5.000 belastbaar inkomen € 55.000
3. Belasting volgens de schijven	0,20 × 30.000 + 0,45 × 25.000 = € 17.250
4. - heffingskortingen	- € 2.000 te betalen € 15.250
5. Gemiddeld tarief	15.250 / 60.000 × 100% = 25,4%

Vereenvoudigd voorbeeld met verzonnen getallen.

Toepassen

Examenvraag: aftrekpost of heffingskorting (2 punten)

De overheid wil gezinnen met kinderen € 1.000 voordeel geven. Ze kiest tussen een aftrekpost van € 2.500 en een heffingskorting van € 1.000. Leg uit welke maatregel het meest nivellerend werkt, met berekeningen bij een marginaal tarief van 40% en van 20%.

Uitwerking

1. Aftrekpost: 0,40 × 2.500 = € 1.000 voordeel bij 40%; 0,20 × 2.500 = € 500 bij 20%.
2. Heffingskorting: € 1.000 voordeel voor beide.

Antwoord

De heffingskorting werkt het meest nivellerend: lage en hoge inkomens krijgen evenveel (€ 1.000), wat voor lage inkomens relatief meer is. Bij de aftrekpost krijgen hoge inkomens (40%) € 1.000 en lage inkomens (20%) maar € 500.

Veelgemaakte fout

Een aftrekpost van de belasting aftrekken. Een aftrekpost gaat van het inkomen af; het voordeel is een percentage ervan. Alleen een heffingskorting trek je direct van de belasting af.

Kernbegrippen

Aftrekpost
Bedrag dat vóór de belastingheffing van het inkomen mag worden afgetrokken; het voordeel is marginaal tarief × aftrekpost.

Heffingskorting
Bedrag dat ná de belastingberekening van de te betalen belasting wordt afgetrokken.

Belastbaar inkomen
Inkomen na aftrek van de aftrekposten, waarover de belasting wordt berekend.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Volg het stappenplan in de tweede tabel en controleer de uitkomst.

---

2. Bereken voor iemand met een inkomen van € 25.000 (geheel in de schijf van 20%) de belasting zonder en met een aftrekpost van € 5.000.

---

3. Waarom wordt de hypotheekrenteaftrek vaak "denivellerend" genoemd?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is het verschil tussen een aftrekpost en een heffingskorting?

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Een aftrekpost van € 5.000. Hoeveel minder belasting betaal je bij een marginaal tarief van 45%? En bij 20%?

3. Inkomen € 60.000, aftrekpost € 5.000, heffingskorting € 2.000. Tarief 20% tot € 30.000, 45% daarboven. Bereken de te betalen belasting.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. Waarom is een heffingskorting relatief gunstiger voor lage inkomens dan een aftrekpost?

Les 7.3 — Nivelleren en denivelleren

Leerdoel: Je legt uit hoe belastingstelsels de inkomensongelijkheid beïnvloeden, en je toont met berekeningen aan of een maatregel nivellerend of denivellerend is.

Eindtermen: H3.1, A2

Waar gaat het om?

Elk belastingplan heeft gevolgen voor de verschillen tussen arm en rijk. Maakt een maatregel de verschillen in netto-inkomen kleiner, dan heet dat **nivelleren** ; groter: **denivelleren** (eindterm H3.1).

Kerntheorie

Nivelleren en denivelleren

Nivelleren : de verschillen tussen (netto-)inkomens worden kleiner. Bijvoorbeeld door een hoger toptarief, een hogere heffingskorting of hogere toeslagen.

Denivelleren : de verschillen worden groter. Bijvoorbeeld door een lager toptarief, een vlaktaks zonder kortingen of meer aftrekposten.

Je meet dit met de **verhouding** tussen netto-inkomens, of met de Lorenzcurve (les 7.4). Let op: als alle inkomens met hetzelfde percentage stijgen, blijft de verhouding gelijk.

Drie belastingstelsels: belasting en gemiddeld tarief

Bruto-inkomen	Proportioneel (30%)	Progressief (20% tot € 30.000, 45% daarboven)	Degressief (€ 4.000 + 10%)
€ 20.000	€ 6.000 (30%)	€ 4.000 (20%)	€ 6.000 (30%)
€ 40.000	€ 12.000 (30%)	€ 10.500 (26,3%)	€ 8.000 (20%)
€ 80.000	€ 24.000 (30%)	€ 28.500 (35,6%)	€ 12.000 (15%)

Tussen haakjes het gemiddelde tarief (belasting / inkomen). Progressief: het gemiddelde tarief stijgt met het inkomen; proportioneel: blijft gelijk; degressief: daalt. Vereenvoudigd voorbeeld met verzonnen getallen.

Toepassen

Examenvraag: nivelleren meten (2 punten)

Door een belastingwijziging stijgt het netto-inkomen van Ayla van € 16.000 naar € 18.750 en dat van Bram van € 55.900 naar € 66.000. Is de wijziging nivellerend of denivellerend? Laat het met een berekening zien.

Uitwerking

1. Verhouding vóór: 55.900 / 16.000 = 3,49.
2. Verhouding na: 66.000 / 18.750 = 3,52. De verhouding wordt groter.

Antwoord

Denivellerend: de verhouding tussen de netto-inkomens stijgt van 3,49 naar 3,52. Bram gaat er

procentueel iets meer op vooruit dan Ayla.

Veelgemaakte fout

Naar de bedragen kijken in plaats van de verhouding. Als beide er € 1.000 op vooruitgaan, is dat nivellerend (de verhouding daalt), ook al krijgt iedereen hetzelfde bedrag.

Kernbegrippen

Nivelleren

De verschillen tussen (netto-)inkomens verkleinen.

Denivelleren

De verschillen tussen (netto-)inkomens vergroten.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Is de maatregel nivellerend of denivellerend? a) de algemene heffingskorting gaat omhoog b) het toptarief daalt c) de zorgtoeslag wordt verhoogd d) een nieuwe aftrekpost voor beleggers.

2. Ayla verdient netto € 20.000, Bram € 60.000. Beiden krijgen € 2.000 meer. Is dat nivellerend? Laat het zien.

3. Waarom vinden sommige mensen nivelleren rechtvaardig en anderen niet?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat betekent nivelleren?

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Het toptarief in de inkomstenbelasting gaat omhoog. Is dat nivellerend of denivellerend? Leg uit.

3. Een vlaktaks (één tarief voor iedereen, zonder heffingskorting) vervangt een progressief stelsel. Wat gebeurt er met de inkomensverschillen?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. Netto-inkomen van een hoog inkomen gaat van € 55.900 naar € 66.000, van een laag inkomen van € 16.000 naar € 18.750. Is dat nivellerend of denivellerend? Laat het zien.

Les 7.4 — De Lorenzcurve

Leerdoel: Je tekent en interpreteert een Lorenzcurve van de primaire of secundaire inkomensverdeling.

Eindtermen: H3.3, A4

Waar gaat het om?

Hoe ongelijk is het inkomen in een land verdeeld? Met de **Lorenzcurve** zie je dat in één oogopslag (eindterm H3.3). Je gebruikt hem voor het primaire en het secundaire inkomen, om te zien hoeveel de overheid herverdeelt.

Kerntheorie

Primair en secundair inkomen

Het **primaire inkomen** verdien je met arbeid, vermogen of een onderneming, vóór belastingen en uitkeringen. Het **secundaire inkomen** is wat je overhoudt na belastingen en premies, inclusief uitkeringen en toeslagen.

De Lorenzcurve

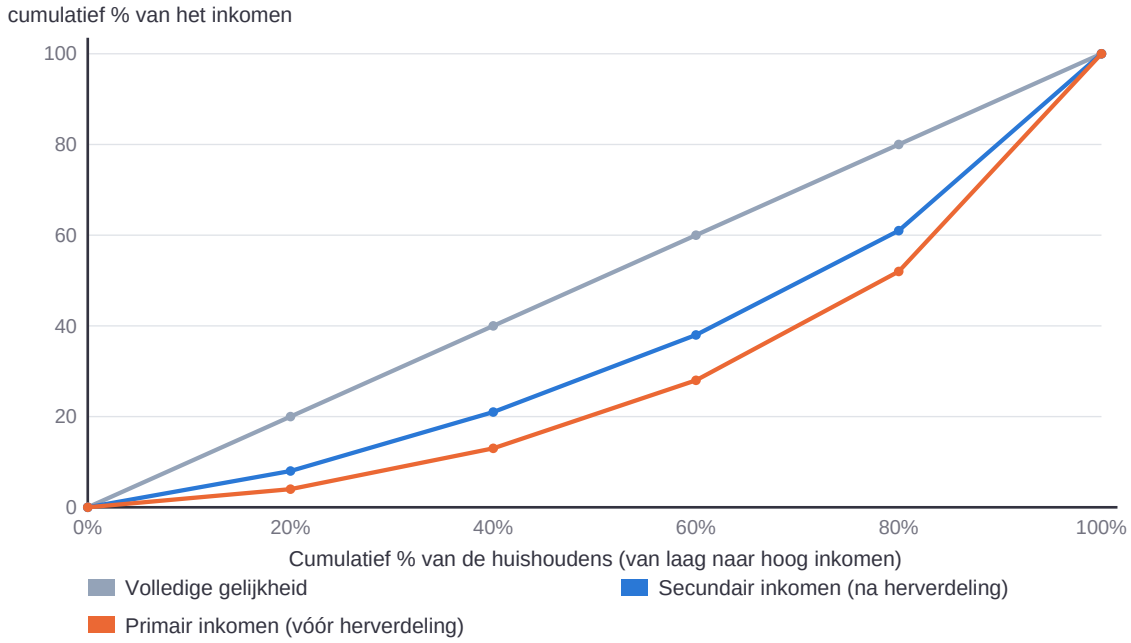
Zet de huishoudens op volgorde van laag naar hoog inkomen. Op de horizontale as zet je het **cumulatieve percentage huishoudens** , op de verticale as het **cumulatieve percentage van het inkomen** . Bij volledige gelijkheid krijgt elke 20% van de huishoudens 20% van het inkomen: de curve is dan de diagonaal. Hoe verder de curve onder de diagonaal ligt, hoe **ongelijker** de verdeling.

Inkomensaandelen per 20% van de huishoudens

Groep (van laag naar hoog)	Primair inkomen	Cumulatief	Secundair inkomen	Cumulatief
Laagste 20%	4%	4%	8%	8%
Tweede 20%	9%	13%	13%	21%
Derde 20%	15%	28%	17%	38%
Vierde 20%	24%	52%	23%	61%
Hoogste 20%	48%	100%	39%	100%

Vereenvoudigd voorbeeld met verzonnen getallen.

Lorenzcurven van het primaire en het secundaire inkomen

Hoe verder de Lorenzcurve van de diagonaal ligt, hoe ongelijker de verdeling. Vereenvoudigd voorbeeld met verzonnen getallen.

Toepassen

Examenvraag: Lorenzcurve lezen (2 punten)

Gebruik de tabel. Hoeveel procent van het primaire en van het secundaire inkomen gaat naar de 40% huishoudens met de laagste inkomens? Wat zegt dit over herverdeling?

Uitwerking

1. Primair: 4 + 9 = 13%. Secundair: 8 + 13 = 21%.
2. Na herverdeling krijgen de lage inkomens een groter deel: het secundaire inkomen is gelijker verdeeld.

Antwoord

De laagste 40% krijgt 13% van het primaire en 21% van het secundaire inkomen. Door herverdeling (belastingen, uitkeringen, toeslagen) is de verdeling na herverdeling gelijker: de Lorenzcurve ligt dichter bij de diagonaal.

Veelgemaakte fout

Niet cumulatief rekenen. Bij een Lorenzcurve tel je de aandelen op: het punt bij 40% van de huishoudens is het aandeel van de laagste én de tweede groep samen.

Kernbegrippen

Primair inkomen

Inkomen uit arbeid, vermogen en onderneming, vóór belastingen en uitkeringen.

Secundair inkomen

Inkomen na belastingen en premies, inclusief uitkeringen en toeslagen.

Lorenzcurve

Grafiek van het cumulatieve percentage van het inkomen tegen het cumulatieve percentage van de huishoudens (van laag naar hoog inkomen).

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Teken (op papier) de Lorenzcurve van het secundaire inkomen met de cumulatieve cijfers uit de tabel.

2. Welk percentage van het secundaire inkomen gaat naar de hoogste 20%?

3. Hoe ziet de Lorenzcurve eruit als één huishouden al het inkomen krijgt?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat laat een Lorenzcurve zien?

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Wat is het verschil tussen het primaire en het secundaire inkomen?

3. De laagste 40% van de huishoudens ontvangt 13% van het primaire inkomen. Wat zegt dat?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. Waarom ligt de Lorenzcurve van het secundaire inkomen dichter bij de diagonaal dan die van het primaire inkomen?

Les 7.5 — Herverdelen

Leerdoel: Je legt uit hoe de overheid via het belastingstelsel en de sociale zekerheid inkomen herverdeelt en wat dat doet met de Lorenzcurve.

Eindtermen: H3.4

Waar gaat het om?

De overheid verandert de inkomensverdeling op twee manieren: via het **belastingstelsel** en via het **sociale zekerheidsstelsel** (eindterm H3.4). Samen bepalen ze hoeveel de Lorenzcurve van het secundaire inkomen opschuift naar de diagonaal.

Kerntheorie

Herverdelen via het belastingstelsel

- **Progressieve tarieven** : hoge inkomens betalen relatief meer.
- **Heffingskortingen** : relatief gunstig voor lage inkomens (nivellerend).
- **Aftrekposten** : relatief gunstig voor hoge inkomens (vaak denivellerend).

Herverdelen via de sociale zekerheid

- **Sociale uitkeringen** : bijstand, WW, AOW.
- **Toeslagen** : huurtoeslag, zorgtoeslag, kinderopvangtoeslag; ze dalen als het inkomen stijgt.
- **Subsidies en persoonsgebonden overdrachten** : zoals kinderbijslag en studiefinanciering.

Herverdeling maakt de verdeling gelijker, maar kan prikkels verminderen. Als toeslagen snel dalen bij een hoger inkomen, levert meer werken weinig op: de **armoedeval** .

Hoe de overheid herverdeelt

Via	Instrument	Voorbeeld
Belastingstelsel	progressieve tarieven	hoger tarief voor hoge inkomens
Belastingstelsel	heffingskortingen	algemene heffingskorting, arbeidskorting
Belastingstelsel	aftrekposten	hypotheekrenteaftrek (gunstiger voor hoge inkomens)
Sociale zekerheid	sociale uitkeringen	bijstand, WW, AOW
Sociale zekerheid	toeslagen	huurtoeslag, zorgtoeslag, kinderopvangtoeslag
Sociale zekerheid	subsidies en persoonsgebonden overdrachten	studiefinanciering, kinderbijslag

Toepassen

Examenvraag: herverdelen en de Lorenzcurve (2 punten)

Het kabinet verhoogt de huurtoeslag en verlaagt tegelijk het toptarief in de inkomstenbelasting. Leg uit welk effect elke maatregel heeft op de Lorenzcurve van het secundaire inkomen.

Uitwerking

1. Hogere huurtoeslag: lage inkomens krijgen meer curve schuift richting de diagonaal (nivellerend).
2. Lager toptarief: hoge inkomens houden meer over curve schuift van de diagonaal af (denivellerend).

Antwoord

De hogere huurtoeslag maakt de verdeling gelijker: de Lorenzcurve schuift naar de diagonaal. Het lagere toptarief maakt de verdeling ongelijker: de curve schuift van de diagonaal af. Het totale effect hangt af van de omvang van beide maatregelen.

Veelgemaakte fout

Herverdeling zien als alleen "van rijk naar arm". Er wordt ook herverdeeld tussen gezond en ziek, jong en oud, werkend en werkloos (risicosolidariteit, havo 4).

Kernbegrippen

Herverdeling
Het veranderen van de inkomensverdeling door de overheid via belastingen en sociale zekerheid.

Toeslag
Inkomensafhankelijke bijdrage van de overheid, zoals huurtoeslag en zorgtoeslag.

Armoedeval
Situatie waarin meer verdienen nauwelijks iets oplevert, doordat toeslagen en uitkeringen wegvallen en er meer belasting wordt betaald.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Kies uit de tabel twee instrumenten die nivellerend werken en leg uit waarom.

2. Leg uit wat de armoedeval is, met een voorbeeld.

3. Waarom ligt de Lorenzcurve van het secundaire inkomen in Nederland flink dichter bij de diagonaal dan die van het primaire inkomen?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Noem twee manieren waarop de overheid via de sociale zekerheid herverdeelt.

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Waarom kan de hypotheekrenteaftrek de inkomensverschillen vergroten?

3. De huurtoeslag wordt verhoogd. Wat gebeurt er met de Lorenzcurve van het secundaire inkomen?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. Waarom kan veel herverdeling via toeslagen leiden tot een "armoedeval"?

Les 7.6 — Ongelijkheid en economische ontwikkeling

Leerdoel: Je legt met argumenten uit hoe inkomensongelijkheid de economische ontwikkeling kan bevorderen en kan afremmen.

Eindtermen: H3.5

Waar gaat het om?

Is ongelijkheid goed of slecht voor de economie? Daarover verschillen economen van mening. In deze les weeg je argumenten af over de relatie tussen inkomensongelijkheid en economische ontwikkeling (eindterm H3.5).

Kerntheorie

Ongelijkheid kan groei bevorderen

Als hogere opleiding, harder werken en ondernemen beloond worden, hebben mensen een **prikkel** om dat te doen. Zonder verschillen in beloning zou die prikkel kleiner zijn. Ook hoge marginale tarieven en hoge uitkeringen kunnen de prikkel om (meer) te werken verkleinen.

Ongelijkheid kan groei afremmen

Bij grote ongelijkheid kunnen kinderen uit arme gezinnen minder goed onderwijs volgen: hun talent wordt niet benut (minder **menselijk kapitaal**). Grote verschillen kunnen ook leiden tot minder vertrouwen, minder sociale stabiliteit en minder consumptie. Herverdeling via onderwijs en gezondheidszorg kan juist groei opleveren.

Ongelijkheid en economische ontwikkeling: twee kanten

Argument	Redenering
Ongelijkheid kan groei bevorderen	hogere beloning voor inspanning, opleiding en risico; prikkel om te werken en te ondernemen
Te veel ongelijkheid remt groei	kinderen uit arme gezinnen krijgen minder onderwijs (verspild talent); minder vertrouwen en sociale onrust; lagere consumptie
Te veel herverdeling remt groei	hoge marginale tarieven en hoge uitkeringen maken (meer) werken minder lonend
Herverdeling kan groei bevorderen	investeren in onderwijs en gezondheid van iedereen vergroot het menselijk kapitaal

Toepassen

Examenvraag: een afweging (2 punten)

Een politieke partij wil het toptarief fors verhogen en de opbrengst gebruiken voor gratis kinderopvang en extra onderwijs in arme wijken. Geef een argument waarom dit de economische ontwikkeling kan bevorderen, en een argument waarom het die kan afremmen.

Uitwerking

1. Bevorderen: meer kinderen krijgen goed onderwijs meer menselijk kapitaal; ouders (vaak moeders) kunnen meer werken meer arbeidsaanbod.

2. Afremmen: hogere marginale tarieven maken extra werken, promotie en ondernemen minder lonend voor hoge inkomens.

Antwoord

Bevorderen: investeren in onderwijs en kinderopvang vergroot het menselijk kapitaal en het arbeidsaanbod, wat de productiviteit en groei verhoogt. Afremmen: een hoger toptarief verkleint de prikkel voor hoogopgeleiden en ondernemers om meer te werken of te investeren.

Veelgemaakte fout

Eén kant van de afweging noemen. Bij een vraag naar "de relatie tussen ongelijkheid en ontwikkeling" worden vaak argumenten voor én tegen gevraagd.

Kernbegrippen

Inkomensongelijkheid

De mate waarin inkomens ongelijk verdeeld zijn over huishoudens of personen.

Gelijke kansen

Iedereen kan, ongeacht afkomst, zijn talenten ontwikkelen, bijvoorbeeld door toegang tot goed onderwijs.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Kies uit de tabel het argument dat jij het sterkst vindt, en leg uit waarom.

2. Leg uit hoe gelijke kansen op onderwijs kunnen leiden tot meer economische groei.

3. Waarom hangt het van het land af of meer herverdeling goed of slecht is voor de groei?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Geef een argument waarom ongelijkheid de economische groei kan bevorderen.

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Geef een argument waarom veel ongelijkheid de groei kan remmen.

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

3. Leg uit waarom een land met weinig herverdeling en een land met veel herverdeling allebei hun economische ontwikkeling kunnen schaden.

Rekenopdrachten

Reken met de begrippen en formules uit dit thema. Schrijf je berekening volledig uit: op het examen krijg je punten voor de berekening, niet alleen voor de uitkomst.

Basis

1. Belasting: 20% tot € 30.000 en 45% daarboven. Bereken de belasting bij een inkomen van € 40.000.

Antwoord (€): _____

2. Belasting: 20% tot € 30.000 en 45% daarboven. Bereken het gemiddelde tarief bij € 40.000 (één decimaal).

Antwoord (%): _____

4. Een aftrekpost van € 5.000 bij een marginaal tarief van 45%. Hoeveel belasting bespaar je?

Antwoord (€): _____

7. Inkomensaandelen van de laagste 20%, tweede 20% en derde 20%: 8%, 13% en 17%. Welk cumulatief percentage hoort bij 60% van de huishoudens?

Antwoord (%): _____

8. Het cumulatieve inkomensaandeel bij 80% van de huishoudens is 61%. Welk deel van het inkomen krijgt de hoogste 20%?

Antwoord (%): _____

Niveau 3F

3. Belasting: 20% tot € 30.000 en 45% daarboven. Bereken het gemiddelde tarief bij € 80.000 (één decimaal).

Antwoord (%): _____

5. Belasting: 20% tot € 30.000 en 45% daarboven. Inkomen € 60.000, aftrekpost € 5.000, heffingskorting € 2.000. Bereken de te betalen belasting.

Antwoord (€): _____

6. Degressieve belasting: € 4.000 + 10% van het inkomen. Bereken het gemiddelde tarief bij € 80.000.

Antwoord (%): _____

Examenniveau

9. Netto-inkomens: Ayla € 20.000, Bram € 60.000. Beiden krijgen € 2.000 meer. Bereken de nieuwe verhouding Bram/Ayla (twee decimalen).

Antwoord: _____

10. Vlaktaks van 37% met een heffingskorting van € 3.000. Bereken het gemiddelde tarief bij € 25.000.

Antwoord (%): _____

Examenopgave: Een vlaktaks voor Middenland?

6 vragen · 11 punten · ongeveer 35 minuten

In Middenland stelt een politieke partij voor om het huidige belastingstelsel te vervangen door een "vlaktaks" (bron 1). Een onderzoeksbureau zet de inkomensverdeling op een rij (bron 2). Er ontstaat een fel debat (bron 3).

Bron 1

Huidig stelsel en voorstel voor de inkomstenbelasting in Middenland

	Huidig stelsel	Voorstel "vlaktaks"
Tarieven	36% tot € 40.000; 49,5% daarboven	37% over het hele inkomen
Heffingskorting	geen	€ 3.000 voor iedereen

Fictieve, vereenvoudigde stelsels (geen aftrekposten).

Bron 2

Aandeel in het secundaire inkomen in Middenland (huidig stelsel)

Groep huishoudens (van laag naar hoog)	Aandeel in het inkomen
Laagste 20%	8%
Tweede 20%	13%
Derde 20%	17%
Vierde 20%	23%
Hoogste 20%	39%

Fictieve gegevens.

Bron 3

Debat over de vlaktaks

Voorstanders van de vlaktaks zeggen: "Met één laag tarief van 37% loont harder werken weer. Dat is goed voor de economie." Tegenstanders vrezen dat de inkomensverschillen groter worden: "De hoogste inkomens gaan er het meest op vooruit."

Vraag 1 (2 punten)

Bereken het gemiddelde belastingtarief voor iemand met een inkomen van € 100.000 in het huidige stelsel (één decimaal).

Vraag 2 (2 punten)

Toon met berekeningen bij inkomens van € 25.000 en € 50.000 aan dat de vlaktaks door de heffingskorting toch progressief is.

Vraag 3 (2 punten)

Huidig stelsel: netto-inkomens zijn € 16.000 (bij € 25.000) en € 55.900 (bij € 100.000). Met de vlaktaks worden dat € 18.750 en € 66.000. Laat met een berekening zien of de vlaktaks voor deze twee inkomens nivellerend of denivellerend is.

Vraag 4 (1 punt)

Welk percentage van het secundaire inkomen gaat volgens bron 2 naar de 40% huishoudens met de laagste inkomens? Bij welk punt van de Lorenzcurve hoort dit?

Vraag 5 (2 punten)

Leg uit wat er volgens de uitkomst van vraag 3 met de Lorenzcurve van het secundaire inkomen gebeurt als de vlaktaks wordt ingevoerd.

Vraag 6 (2 punten)

Leg uit waarom voorstanders verwachten dat de vlaktaks goed is voor de economie (bron 3), en geef een argument waarom grotere ongelijkheid de economische ontwikkeling juist kan afremmen.

Eindquiz

1. In een progressief stelsel…

A. daalt het gemiddelde tarief met het inkomen.

B. betaalt iedereen hetzelfde bedrag.

C. is het gemiddelde tarief voor iedereen gelijk.

D. stijgt het gemiddelde tarief met het inkomen.

2. Het marginale tarief is…

A. het laagste tarief.

B. het tarief over de eerste euro.

C. het tarief over de laatst verdiende euro.

D. de belasting gedeeld door het inkomen.

3. Wie heeft het meeste voordeel van een aftrekpost?

A. Iemand met een laag marginaal tarief

B. Iemand zonder inkomen

C. Iemand met een hoog marginaal tarief

D. Iedereen evenveel

4. Een heffingskorting wordt afgetrokken van…

A. de berekende belasting.

B. het bruto-inkomen.

C. het belastbaar inkomen.

D. de toeslagen.

5. Het toptarief daalt. Dat is…

A. neutraal.

B. een heffingskorting.

C. nivellerend.

D. denivellerend.

6. Een vlaktaks zonder heffingskorting is…

A. degressief.

B. nivellerend.

C. proportioneel.

D. progressief.

7. Hoe verder de Lorenzcurve van de diagonaal ligt, …

A. hoe gelijker de verdeling.

B. hoe ongelijker de verdeling.

C. hoe lager de belasting.

D. hoe hoger het bbp.

8. Het secundaire inkomen is het inkomen…

A. na belastingen en inclusief uitkeringen.

B. uit vermogen.

C. vóór belastingen.

D. van de tweede persoon in het huishouden.

9. Welke maatregel verschuift de Lorenzcurve richting de diagonaal?

A. Lager toptarief

B. Nieuwe aftrekpost voor beleggers

C. Hogere btw op voedsel

D. Hogere huurtoeslag

10. Wat is de armoedeval?

A. Meer verdienen levert nauwelijks iets op door wegvallende toeslagen.

B. Prijzen dalen.

C. De bijstand wordt afgeschaft.

D. Het minimumloon daalt.

11. Welk argument zegt dat ongelijkheid de groei kan afremmen?

A. Lage belastingen trekken bedrijven aan.

B. Talent van kinderen uit arme gezinnen blijft onbenut.

C. Hoge beloning geeft een prikkel om te werken.

D. Ondernemers nemen meer risico.

Antwoordmodel

Voor de docent, of voor zelfcontrole: alle antwoorden bij dit werkboek.

Eindquiz — antwoordsleutel

1. D 2. C 3. C 4. A 5. D 6. C 7. B 8. A 9. D 10. A 11. B

Rekenopdrachten — antwoorden

1. 10.500 €

0,20 × 30.000 + 0,45 × 10.000 = 6.000 + 4.500 = € 10.500.

2. 26,3 %

10.500 / 40.000 × 100% = 26,3%.

3. 35,6 %

28.500 / 80.000 × 100% = 35,6%.

4. 2.250 €

0,45 × 5.000 = € 2.250.

5. 15.250 €

Belastbaar 55.000: 6.000 + 0,45 × 25.000 = 17.250; - 2.000 = € 15.250.

6. 15 %

4.000 + 8.000 = 12.000; 12.000 / 80.000 × 100% = 15%.

7. 38 %

8 + 13 + 17 = 38%.

8. 39 %

100 - 61 = 39%.

9. 2,82

62.000 / 22.000 = 2,82 (was 3,00): nivellerend.

10. 25 %

0,37 × 25.000 - 3.000 = 6.250; 6.250 / 25.000 × 100% = 25%.

Examenopgave — antwoordmodel

Vraag 1 (2 p)

0,36 × 40.000 + 0,495 × 60.000 = 14.400 + 29.700 = € 44.100. 44.100 / 100.000 × 100% = 44,1%.

- 1 p: belasting € 44.100
- 1 p: gemiddeld tarief 44,1%

Vraag 2 (2 p)

€ 25.000: 0,37 × 25.000 - 3.000 = 6.250 25%. € 50.000: 0,37 × 50.000 - 3.000 = 15.500 31%. Het gemiddelde tarief stijgt met het inkomen: progressief (het marginale tarief is wel steeds 37%).

- 1 p: gemiddelde tarieven 25% en 31%
- 1 p: conclusie: gemiddeld tarief stijgt progressief

Vraag 3 (2 p)

Verhouding huidig: 55.900 / 16.000 = 3,49. Vlaktaks: 66.000 / 18.750 = 3,52. De verhouding wordt groter: denivellerend.

- 1 p: beide verhoudingen berekend
- 1 p: conclusie denivellerend

Vraag 4 (1 p)

8 + 13 = 21%. Het punt (40%; 21%) op de Lorenzcurve.

Vraag 5 (2 p)

De vlaktaks is denivellerend: hoge inkomens gaan er relatief meer op vooruit dan lage inkomens. De verdeling wordt ongelijker, dus de Lorenzcurve schuift (iets) verder van de diagonaal af.

- 1 p: verdeling ongelijker
- 1 p: curve verder van de diagonaal

Vraag 6 (2 p)

Het marginale tarief voor hoge inkomens daalt van 49,5% naar 37%: van elke extra verdiende euro houden zij meer over, dus meer werken, investeren en ondernemen loont meer. Tegenargument: bij grotere ongelijkheid hebben kinderen uit gezinnen met lage inkomens minder kansen op goed onderwijs, waardoor talent onbenut blijft (minder menselijk kapitaal), of: minder sociale stabiliteit en vertrouwen.

- 1 p: lager marginaal tarief meer prikkel om te werken
- 1 p: passend tegenargument

Verwerkingsopdrachten — modelantwoorden

Les 7.1

Verwerkingsopdracht

1. Progressief: gemiddeld tarief 20% 26,3% 35,6% (stijgt). Proportioneel: steeds 30%. Degressief: 30% 20% 15% (daalt).

2. Netto bij progressief: 16.000 en 51.500 (verschil 35.500). Proportioneel: 14.000 en 56.000 (42.000). Degressief: 14.000 en 68.000 (54.000). Het progressieve stelsel geeft het kleinste verschil.

3. Van elke extra verdiende euro blijft weinig over. Dat maakt meer uren werken of promotie minder aantrekkelijk.

Les 7.2

Verwerkingsopdracht

1. Belastbaar 55.000 6.000 + 11.250 = 17.250 - 2.000 = 15.250. Gemiddeld 25,4%.

2. Zonder: 0,20 × 25.000 = € 5.000. Met: 0,20 × 20.000 = € 4.000. Voordeel € 1.000.

3. Mensen met hoge inkomens hebben vaak een hogere hypotheek en een hoger marginaal tarief. Zij krijgen dus meer belastingvoordeel, waardoor de netto-inkomensverschillen groter worden.

Les 7.3

Verwerkingsopdracht

1. a) nivellerend b) denivellerend c) nivellerend d) denivellerend (beleggers hebben vaak hogere inkomens; een aftrekpost levert meer op bij een hoger tarief).

2. Vóór: 60.000 / 20.000 = 3,0. Na: 62.000 / 22.000 = 2,82. De verhouding daalt: nivellerend.

3. Voor: iedereen moet een redelijk bestaan kunnen hebben; grote verschillen zijn niet altijd verdiend (kansen,

afkomst). Tegen: wie harder werkt of meer risico neemt, verdient een hogere beloning; nivelleren vermindert die prikkel.

Les 7.4

Verwerkingsopdracht

1. Punten: (0,0), (20,8), (40,21), (60,38), (80,61), (100,100).

2. 39% (100 - 61).

3. De curve loopt langs de horizontale as tot (bijna) 100% van de huishoudens en schiet dan omhoog naar 100%: maximale ongelijkheid.

Les 7.5

Verwerkingsopdracht

1. Bijvoorbeeld: progressieve tarieven (hoge inkomens betalen relatief meer) en toeslagen (alleen lage inkomens ontvangen ze).

2. Iemand met een uitkering en toeslagen gaat werken. Hij verliest (een deel van) zijn uitkering en toeslagen en gaat belasting betalen. Netto houdt hij er nauwelijks iets aan over; werken loont dan weinig.

3. Nederland herverdeelt veel: met progressieve belastingen, uitkeringen (AOW, bijstand) en toeslagen. Daardoor krijgen lage inkomens na herverdeling een veel groter deel van het inkomen.

Les 7.6

Verwerkingsopdracht

1. Eigen keuze met onderbouwing, bijvoorbeeld: "Te veel ongelijkheid remt groei, omdat talent van kinderen uit arme gezinnen verloren gaat."

2. Als ieder kind naar zijn talent kan leren, wordt de beroepsbevolking beter opgeleid. Dat verhoogt de arbeidsproductiviteit en daarmee de structurele groei (thema 2).

3. In een land met al veel herverdeling (hoge tarieven) kan extra herverdeling de prikkels te veel verkleinen. In een land met grote ongelijkheid en weinig onderwijs voor armen kan herverdeling juist veel talent vrijmaken.

Oefeningen — modelantwoorden

Les 7.1

1. Wat is het verschil tussen het gemiddelde en het marginale belastingtarief?

Gemiddeld tarief: totale belasting / inkomen × 100%. Marginaal tarief: het percentage belasting over de laatst verdiende (extra) euro.

2. Belasting: 20% tot € 30.000, 45% daarboven. Bereken de belasting en het gemiddelde tarief bij € 80.000.

0,20 × 30.000 + 0,45 × 50.000 = 6.000 + 22.500 = € 28.500. Gemiddeld: 28.500 / 80.000 × 100% = 35,6%.

3. Wanneer is een belastingstelsel progressief, proportioneel of degressief?

Progressief: het gemiddelde tarief stijgt als het inkomen stijgt. Proportioneel: het gemiddelde tarief blijft gelijk. Degressief: het gemiddelde tarief daalt.

4. Waarom is een accijns op tabak voor de consument vaak degressief?

Iedereen betaalt per pakje evenveel accijns. Mensen met een laag inkomen geven een groter deel van hun inkomen uit aan dezelfde hoeveelheid: als percentage van het inkomen betalen zij meer.

Les 7.2

1. Wat is het verschil tussen een aftrekpost en een heffingskorting?

Een aftrekpost verlaagt het belastbaar inkomen (vóór de belastingheffing). Een heffingskorting verlaagt de te betalen belasting zelf (ná de belastingheffing).

2. Een aftrekpost van € 5.000. Hoeveel minder belasting betaal je bij een marginaal tarief van 45%? En bij 20%?

0,45 × 5.000 = € 2.250. 0,20 × 5.000 = € 1.000.

3. Inkomen € 60.000, aftrekpost € 5.000, heffingskorting € 2.000. Tarief 20% tot € 30.000, 45% daarboven. Bereken de te betalen belasting.

Belastbaar inkomen: 55.000. Belasting: 0,20 × 30.000 + 0,45 × 25.000 = 6.000 + 11.250 = 17.250. Min heffingskorting: € 15.250.

4. Waarom is een heffingskorting relatief gunstiger voor lage inkomens dan een aftrekpost?

Een heffingskorting is een vast bedrag, dat als percentage van een laag inkomen groter is. Een aftrekpost levert meer op bij een hoog marginaal tarief, dus vooral bij hoge inkomens.

Les 7.3

1. Wat betekent nivelleren?

Het verkleinen van de verschillen tussen (netto-)inkomens.

2. Het toptarief in de inkomstenbelasting gaat omhoog. Is dat nivellerend of denivellerend? Leg uit.

Nivellerend: hoge inkomens betalen meer belasting, hun netto-inkomen daalt ten opzichte van lage inkomens. De verschillen worden kleiner.

3. Een vlaktaks (één tarief voor iedereen, zonder heffingskorting) vervangt een progressief stelsel. Wat gebeurt er met de inkomensverschillen?

Ze worden groter (denivellerend): hoge inkomens betalen relatief minder belasting dan in het progressieve stelsel, lage inkomens relatief meer.

4. Netto-inkomen van een hoog inkomen gaat van € 55.900 naar € 66.000, van een laag inkomen van € 16.000 naar € 18.750. Is dat nivellerend of denivellerend? Laat het zien.

Verhouding hoog/laag: eerst 55.900 / 16.000 = 3,49; daarna 66.000 / 18.750 = 3,52. De verhouding wordt groter: (licht) denivellerend.

Les 7.4

1. Wat laat een Lorenzcurve zien?

Welk percentage van het totale inkomen naar welk percentage van de huishoudens (van laag naar hoog inkomen) gaat. Hoe verder van de diagonaal, hoe ongelijker.

2. Wat is het verschil tussen het primaire en het secundaire inkomen?

Primair inkomen: inkomen uit arbeid, vermogen en onderneming, vóór belastingen en uitkeringen. Secundair inkomen: na aftrek van belastingen en premies en inclusief uitkeringen en toeslagen.

3. De laagste 40% van de huishoudens ontvangt 13% van het primaire inkomen. Wat zegt dat?

Bij volledige gelijkheid zou de laagste 40% ook 40% van het inkomen ontvangen. Met 13% is de verdeling flink ongelijk.

4. Waarom ligt de Lorenzcurve van het secundaire inkomen dichter bij de diagonaal dan die van het primaire inkomen?

Door herverdeling: hoge inkomens betalen relatief meer belasting en lage inkomens ontvangen uitkeringen en toeslagen. Na herverdeling is het inkomen gelijker verdeeld.

Les 7.5

1. Noem twee manieren waarop de overheid via de sociale zekerheid herverdeelt.

Bijvoorbeeld sociale uitkeringen (bijstand, AOW, WW) en toeslagen (huurtoeslag, zorgtoeslag).

2. Waarom kan de hypotheekrenteaftrek de inkomensverschillen vergroten?

Het is een aftrekpost: hoe hoger het marginale tarief en de hypotheek, hoe meer belastingvoordeel. Huishoudens met hoge inkomens profiteren dus meer.

3. De huurtoeslag wordt verhoogd. Wat gebeurt er met de Lorenzcurve van het secundaire inkomen?

Huurders met lage inkomens krijgen meer inkomen. De curve verschuift richting de diagonaal: de verdeling wordt gelijker.

4. Waarom kan veel herverdeling via toeslagen leiden tot een "armoedeval"?

Toeslagen dalen als het inkomen stijgt. Wie meer gaat verdienen, verliest toeslag en betaalt meer belasting; van een extra verdiende euro blijft dan weinig over. Meer werken loont dan nauwelijks.

Les 7.6

1. Geef een argument waarom ongelijkheid de economische groei kan bevorderen.

Hogere beloning voor opleiding, inspanning en risico geeft een prikkel om te werken, te leren en te ondernemen.

2. Geef een argument waarom veel ongelijkheid de groei kan remmen.

Kinderen uit arme gezinnen krijgen minder kansen op goed onderwijs; hun talent wordt niet benut. Ook kunnen vertrouwen en stabiliteit afnemen.

3. Leg uit waarom een land met weinig herverdeling en een land met veel herverdeling allebei hun economische ontwikkeling kunnen schaden.

Weinig herverdeling: grote ongelijkheid, verspild talent en sociale spanningen. Veel herverdeling: hoge marginale tarieven en hoge uitkeringen maken werken en investeren minder lonend. Het gaat om de balans.